

PRETHODNO PRIOPĆENJE

Koristi od potpora u sektoru proizvodnje šećerne repe

Ante Andabak, Ornella Mikuš, Ramona Franić

*Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Svetošimunska 25, Zagreb, Hrvatska
(aandabak@agr.hr)*

Sažetak

Cilj rada je, putem anketa, istražiti udio državnih potpora u dohotku poljoprivrednih gospodarstava, njihovu namjenu i informiranost poljoprivrednika o novom sustavu potpora (*Zakon o državnoj potpori u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu, NN 83/09.*). Prvi rezultati pokazuju mišljenja poljoprivrednika o važnosti državne potpore poljoprivredi, namjeni korištenja tih sredstava, ali i nepoznavanju novog sustava potpora u RH, kao i sustava potpora u EU. Dodatnu vrijednost ovog rada predstavljaju komentari poljoprivrednika, kojima obrazlažu svoja razmišljanja o načinu na koji bi država trebala utjecati na strukturu poljoprivredne proizvodnje.

Ključne riječi: državna potpora, dohodak, informiranost, šećerna repa

Uvod

Industrija šećera je u posljednjem desetljeću, u Republici Hrvatskoj doživjela svojevrsan preporod i postala jedna od najprofitabilnijih poljoprivredno – prehrambenih proizvodnji, s najvećim udjelom u ukupnom izvozu poljoprivrednih proizvoda (Franić i Kumrić, 2006. i HGK, 2009.). Na to je najviše utjecala promjena politike EU-a prema uvozu šećera iz RH i drugih zemalja koje nisu članice (*Zakon o potvrđivanju protokola Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između RH i EU, NN br. 11/06.*). Sve veći broj poljoprivrednih proizvođača prepoznaje šećernu repu kao unosnu kulturu, koja ima siguran plasman u tri hrvatske šećerane. Proizvođači koji su kooperanti virovitičke šećerane, *Viro tvornice šećera d.d.* odabrani su kao dobar izvor informacija o koristima i razumijevanju budućih promjena u sustavu potpora sektora šećerne repe.

U osjetljivom razdoblju pregovora za ulazak u EU, osim što se mora prilagoditi postojećim pravilima Zajedničke poljoprivredne politike (ZPP), Hrvatska istovremeno mora slijediti i pravce nadolazećih reformi. Dobro je poznata potreba usvajanja nove administrativne prakse i promjena u sustavu potpora, ali se još uvijek nedovoljno stavlja naglasak na ocjeni sadašnjeg stanja i mjerenju učinaka aktualne poljoprivredne politike (Franić, 2005.).

Jedan od načina istraživanja koristi od potpora u poljoprivredi je ispitivanje samih korisnika o utjecaju potpora na stanje obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva, namjeni korištenja sredstava, budućim aktivnostima s obzirom na pravce poljoprivredne politike i sl. Prvi rezultati takvog pilot istraživanja prikazani su u ovom radu.

Materijal i metode

Osnovna metoda korištena u radu je analiza primarnih izvora podataka iz ankete obavljene na području Virovitičko-podravske i Osječko-baranjske županije u rujnu 2009. godine. Anketirano je 35 proizvođača šećerne repe, kooperanata *Viro tvornice šećera d.d.* Putem 17 pitanja, prikupljene su informacije o općim podacima proizvođača šećerne repe (spol, dob, školovanje), podacima o gospodarstvu (veličina, struktura proizvodnje), koristima i namjeni potpora te općoj informiranosti o nadolazećim mogućnostima i zainteresiranosti za dobivanje potpore nadležnog Ministarstva ili iz programa EU. Pilot istraživanje, predstavljeno ovdje, daje naglasak na koristima i namjeni potpora, veličini gospodarstva i

informiranosti proizvođača, a ostali odnosi varijabla, zastupljeni u anketi, važni su za nastavak istraživanja.

Kao podloga istraživanju poslužile su informacije prikupljene razgovorom s tehnolozima Sirovinskog sektora *Viro tvornice šećera d.d.*, i korištena je literatura o funkcioniranju sustava potpora (Franić, 2005) i konkurentnosti hrvatskog sektora šećera (Franić i Kumrić, 2006.), te ostala izvješća i radovi vezani uz potpore i sektor šećerne repe (EC, 2002., Haynes 2004. i dr.). Zaključci o koristima poticaja upotpunjeni su i regresijsko-korelacijskom analizom, tj. ispitana je povezanost veličine površine pod šećernom repom i udjela poticaja u dohotku gospodarstva .

Rezultati i rasprava

Sektor proizvodnje šećerne repe i korisnost potpora

Prednost proizvodnje šećerne repe u Hrvatskoj, u odnosu na druge ratarske kulture (pšenica, kukuruz), proizlazi iz činjenice da su uvjeti proizvodnje poznati godinu dana unaprijed tj. količine proizvoda su unaprijed dogovorene, sigurne za otkup i poznata je otkupna cijena. Isto tako, prerađivači (šećerane) kreditiraju proizvođače šećerne repe na taj način da proizvođači šećerne repe preuzimaju sjeme, gnojiva i zaštitu prije sjetve i u toku vegetacije, a nakon isporuke šećerne repe u šećeranu, od ukupne novčane vrijednosti repe oduzima se ukupna novčana vrijednost sjemena, gnojiva i zaštite.

Prema dosadašnjem *Zakonu o državnoj potpori u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu* (NN br. 87/02), koji je još uvijek bio na snazi u trenutku provođenja ankete, proizvođači šećerne repe imaju pravo na 3.000 kn poticaja po ha proizvodnje. Do listopada, 2009. sredstva su bila djelomično isplaćena u 2 rate, tj. ukupno 2.550 kn za prethodnu, 2008. godinu. Proizvođači koji pripadaju Virovitičko-podravskoj županiji dodatno su od Županije dobili 1.000 kn.

Zanimljivo je istaknuti da su se apsolutno svi proizvođači izjasnili da imaju koristi od državnih poticaja, a sredstva su upotrijebili najviše za nabavu repromaterijala (34,3%), kombinaciju nabave repromaterijala i održavanja postojeće mehanizacije (22,9%), kombinaciju nabave repromaterijala i tekućih troškova, tj. rate kredita ili režije (14,3%) i dr., prikazano u Grafikonu 1.

Grafikon1. Udio ispitanika u pojedinoj kategoriji namjene poticaja (Izvor: anketa)

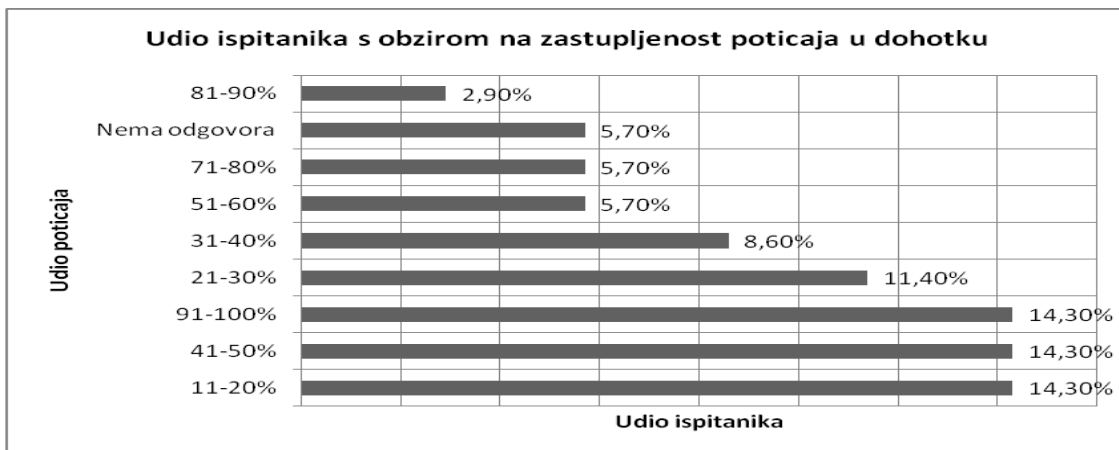
S obzirom da je ovo bilo otvoreno pitanje, zbog izbjegavanja navođenja ispitanika na poželjan odgovor, obrada podataka vršena je tako da su odgovori ispitanika naknadno svrstani u kategorije.

Prilikom ispitivanja osobito se razvila rasprava s proizvođačima o tome da li bi se bavili proizvodnjom bez ikakvih potpora. Većina proizvođača (80%) odgovorila je negativno, a

20% proizvođača odgovorilo je pozitivno, uz uvjet da cijena proizvoda bude veća, ili troškovi proizvodnje (sjeme, gnojivo, zaštita) manji. Također, proizvođači se ne osjećaju motivirani poticajima da povećaju proizvodnost tj. da unapređuju proizvodnju, jer imaju pravo na jednaku visinu poticaja kao i proizvođači koji proizvode manje po površini. Izvjesno je da nadolazeći sustavi poticaja neće ići u smjeru poticanja količine proizvodnje, osobito zbog prilagodbe načina poticaja prema pravilima ZPP-a (*single-farm payment scheme* i sl.), tj. izravnim plaćanjima (Haynes, 2004).

Udio poticaja u ukupnom dohotku proizvođača šećerne repe najbolji je pokazatelj vještine upravljanja OPG-om. Na pitanje o udjelu u kojem poticaji od šećerne repe sudjeluju u dohotku gospodarstva, proizvođači su različito odgovarali. Nije ustanovljena povezanost veličine proizvodne površine i udjela poticaja u ostvarenom dohotku tj. nije potvrđeno pravilo ekonomije razmjera koje govori da ekonomsku korist ostvaruje svaka proizvodna jedinica ili organizacija koja proširuje razmjer, odnosno obujam svoje djelatnosti, zbog smanjenja prosječnih troškova proizvodnje. Naprotiv, regresijsko-korelacijskom analizom pri kojoj je veličina površine u ha nezavisna varijabla, a udio poticaja u dohotku zavisna varijabla, dobiven je negativan koeficijent korelacije ($r=-0,22$).

Grafikon 2 prikazuje postotak proizvođača koji se svrstao u pojedine kategorije udjela poticaja šećerne repe u dohotku OPG-a.

Grafikon 2. Udio ispitanika s obzirom na zastupljenost poticaja u dohotku (Izvor: anketa)

Nažalost, putem tog pitanja mogao se uočiti nedostatak razumijevanja samog pitanja i shvaćanje poticaja kao još uvijek socijalne kategorije, koja u velikoj mjeri uvjetuje odluku o tome da li i što proizvoditi. Ispitanici koji nisu dali konkretan odgovor (5,7%) također se mogu svrstati u grupu proizvođača sa značajnim udjelom poticaja u dohotku (više od 50%) s obzirom da su njihovi odgovori glasili „puno sudjeluju“.

Informiranost o smjernicama hrvatske agrarne i ruralne politike i ZPP-a

Do ulaska u EU na snazi će biti najnoviji *Zakon o državnoj potpori poljoprivredi i ruralnom razvoju* (NN br. 83/09), s naglaskom na izravnim plaćanjima koja obuhvaćaju osnovno plaćanje po poljoprivrednoj površini od 2.500 kn/ha i proizvodno vezana plaćanja. Time proizvođači šećerne repe u 2009. i 2010. godini ostvaruju pravo na dodatnih 1.800 kn/ha.

Opća informiranost o nadolazećim mogućnostima i zainteresiranosti za dobivanje potpore od nadležnog Ministarstva ili putem programa EU, ispitana je pomoću tri kratka pitanja. Tako na pitanje o poznavanju novog *Zakona*, 45,7% proizvođača je odgovorilo pozitivno, a 54,3% negativno. Još veći postotak proizvođača, njih 82,9%, uopće ne poznaje

specifičnosti potpore poljoprivredi i ruralnom razvoju u EU, a tek 20% razmišlja o tome da se prijavi za potporu u okviru pretpripravnih programa EU (npr. IPARD).

Visoki postoci ispitanika na strani neinformiranosti i nezainteresiranosti za poslovanje po standardima EU zabrinjavaju su, s obzirom da hrvatska agrarna i ruralna politika i ZPP teže odvajanju (engl. *decoupling*) tj. nepovezanosti potpore sa specifičnim proizvodom. Nepoznavanje takvog sustava, proizvodnja kao odgovor na najviše poticaje, a ne na potražnju na tržištu i neprihvatanje poljoprivredne proizvodnje kao svojevrsnog „biznisa“, moglo bi uzrokovati nesnalaženje u poslovanju poljoprivrednih proizvođača prilikom preuzimanja sustava potpora, nakon pristupanja Hrvatske EU.

Komentari proizvođača šećerne repe kao reakcija na neka anketna pitanja

Dodatnu vrijednost ovog anketnog ispitivanja predstavljaju izražena mišljenja ispitanika izvan ponuđenih odgovora. Najzanimljivije je istaknuti da postoji interes proizvođača za okrupnjavanjem proizvodnih površina, međutim konstantno je prisutan problem neuređenih vlasničkih odnosa i dobivanja zemljišta u dugotrajnu koncesiju, što otežava dugoročno, pravilno planiranje agrotehnike, (npr. plodoreda). Treba svakako istaknuti da su ovdje proizvođači većinom u pravu, jer će se teško provoditi nove agrarnopolitičke reforme iz EU, koje uglavnom podrazumijevaju uređene i srede vlasničke odnose, a određivanje visine potpora određuju se prema dosadašnjoj proizvodnji.

Nekoliko proizvođača smatra da bi država trebala i dalje imati najveći utjecaj na strukturu poljoprivredne proizvodnje, tj. ne bi trebala poticati proizvode u kojima smo samodostatni, već poticati proizvodnje u kojima smo nesamodostatni.

Manjak informacija proizvođači uglavnom opravdavaju riječima „nitko nam nije objasnio“, što znači da očekuju da ih se osobno informira (putem televizije ili savjetodavne službe), a ne namjeravaju sami tražiti informacije koje posredno ili neposredno utječu na njihovo poslovanje.

Zaključak

Na temelju prvih rezultata pilot istraživanja, na uzorku od 35 proizvođača šećerne repe, može se zaključiti da koristi od potpora imaju dvojako značenje. Očito je da su svi ispitanici složni da poticaji donose korist, pomažu pri nabavi inputa, održavanju gospodarstva i općenito pridonose unapređenju proizvodnje. Međutim, neopravdana su očekivanja da će se sustavom potpora i visinom potpora predvidjeti potrebe na tržištu i poticati dugoročno veća proizvodnja specifičnog proizvoda.

Prilagodba sustava poticaja vidljiva je, između ostalog, iz novog *Zakona o državnoj potpori poljoprivredi i ruralnom razvoju*, gdje se postupno uvodi jedinstveno plaćanje po površini. Nažalost, poljoprivrednici nisu dovoljno upoznati sa smjericama agrarne i ruralne politike. Većinom smatraju da su potpore novčana sredstva za život kojima bi se trebala poduprijeti veća proizvodnja po površini i ukupno, te pomoći u održavanju cijelog poljoprivrednog kućanstva. Dio ispitanika, koji bi potpore zamijenili većom cijenom finalnog proizvoda na tržištu, također ne pokazuje sposobnost za vješto upravljanje gospodarstvom i odgovore izazovima modernog domaćeg, europskog i svjetskog tržišta. Usađeno razmišljanje iz bivšeg socijalističkog sustava, da će država agrarnom politikom u okviru zajamčenih cijena ili planskom proizvodnjom regulirati stanje na tržištu, otežava prilagodbu i pripremu za konkurentno europsko tržište. Stoga bi donositelji agrarnopolitičkih odluka, istovremeno, trebali više inzistirati na promjeni svijesti proizvođača edukacijom o vještinama upravljanja modernim poljoprivrednim gospodarstvom, sustavu potpora u EU i stanju na globalnom tržištu.

Napomena

Istraživanja neophodna za ovaj rad dio su projekta „Konkurentnost sektora proizvodnje šećerne repe i šećera u RH u uvjetima pristupa EU“ kojeg financira Viro tvornica šećera d.d.

Literatura

- Hrvatska gospodarska komora (2008). Izvoz i uvoz poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda po glavama CT (2000.-2008.). Interni materijal.
- European Commission. Directorate-General for Agriculture (2002). European Agriculture Entering the 21st Century October 2002. Raspoloživo: <http://europa.eu.int/comm/agriculture/publi/reports/21century/text.pdf>
- Franić R. (2005). Potpore u hrvatskoj poljoprivredi i prilagodba EU. Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci: časopis za ekonomsku teoriju i praksu. 23 (2005.), 1;133-150 Raspoloživo: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=2790
- Franić R. i Kumrić O. (2006). Sugar sector in Croatia: competitive or not? Marketing Dynamics within the Global Trading System: New Perspectives, Chania: MAICH, Crete, Greece, 29 June – 2 July 2006.
- Haynes J. (2004). EU CARDS Programme for Croatia: Utjecaj Zajedničke poljoprivredne politike (ZPP) na hrvatsku poljoprivredu. Posljednja reforma Zajedničke poljoprivredne politike. Potpora Odjelu za poljoprivrednu politiku MPŠVG RH, Zagreb.

Benefits of the subventions in the sugar beet production sector

Abstract

Aim of this paper is to, by survey, research the share of government support in the income of family farms, their allocation and awareness of farmers on the new support scheme (*Act on government support in agriculture, fishery and forestry, NN 83/09.*). First results show farmers reflections on the importance of government support to agriculture, allocation of these funds, but also ignorance on the new support scheme in Republic of Croatia, as well as the support scheme in the EU. Additional value of this paper represent farmers comments, by which they explain their reflections on governments role in the structure of agricultural production.

Key words: government support, income, awareness, sugar beet